

FORMAREA STATULUI MEDIEVAL ȚARA MOLDOVEI: CONTRIBUȚII ISTORIOGRAFICE

*Membbru corespondent al AȘM
Demir DRAGNEV*

CREATION OF MEDIEVAL STATE MOLDOVAN COUNTRY: HISTORIOGRAPHIC CONTRIBUTIONS

Modern and contemporary historiography is based on the premise that the creation of Moldovan state was a component part of a general process of the medieval statal formations' creation in the space between Carpatians, Danube and Nistru, which in the IX-XIII centuries went through the stages of agrarian community unions (countries) of the principality ruled by prince. For the Moldovan country historians underline the period of 1359-1365 when it gained its independency towards the Hungary Kingdom, becoming a unifying centre in the East of Carpatians involving in its composition politic formations which appeared until this period.

Apariția statelor medievale este un eveniment de răscruce în istoria universală. Statul a dirijat dezvoltarea de mai departe a vieții politice, sociale, economice și culturale pe teritoriul care l-a controlat, a organizat sistemul lui de apărare, a stabilit relații cu alte țări. Formarea statului medieval în general și, implicit, a celui moldovenesc, este rezultatul unui proces de unificare a formațiunilor prestatale preexistente pe măsura dezvoltării societății din punct de vedere social-economic și politic.

În spațiul Carpato-Danubiano-Pontic constituirea formațiunilor statale a cuprins câteva secole (IX-XIII), care au urmat după încheierea procesului de etnogeneză a populației românești. Această perioadă a coincis cu un nou val de invazii ale popoarelor migratoare (pecinezi, cumani, uzi, mongoli) care a condus la stagnarea procesului de unificare a formațiunilor prestatale.

În pofida dependenței tributare de cuceritori, populația băștinașă constituia uniuni de comunități teritoriale sau obști agrare, numite *țări* (de la latinismul *terra* – pământ) care le permitea să se apere de invadatori. Câteva uniuni de obști alegeau o căpitanie militară, numită *voievod*, iar teritoriul condus de acesta capătă denumirea de *voievodat*. În unele ținuturi învecinate cu slavii, ele se mai numeau *cnezate* (adică conduse de cnezi), *banate* (conduse de bani) sau *jupânate* (conduse de jupâni). Anume procesul de unificare a micilor voievodate în formațiuni teritoriale

mai mari și mai viabile a pus începutul constituirii statului medieval.

Apariția unor formațiuni statale mai avansate n-a fost uniformă pe întreg spațiul Carpato-Danubiano-Pontic. Mai întâi acestea au fost menționate pe teritoriul intracarpatic, apoi în spațiul extracarpatic, care era mai profund afectat de invaziile migratorilor. După invazia mongolă (1241-1242), evoluția formațiunilor statale de pe teritoriul de la sud de Carpați a continuat în condițiile instaurării unor relații tributare cu Hoarda de Aur. Pe teritoriul de la răsărit de Carpați acest proces era posibil doar în partea de nord-vest a acestui spațiu, deoarece zonele sudice și sud-estice (inclusiv dintre Prut și Nistru) se aflau sub dominația directă a Hoardei de Aur.

Specificitatea evoluției spațiului de la est de Carpați sub dominație mongolă i-a determinat pe cercetătorii procesului de formare a statului moldovenesc să se concentreze asupra studierii surselor istorice referitoare la zona nord-vestică (neinclusă în Hoarda de Aur) a acestui teritoriu. Dar penuria de informații documentare sau caracterul lor vag și nesigur a servit drept bază pentru apariția unor construcții ipotetice, uneori chiar fanteziste, sau pentru emiterea unor concluzii argumentate, cu date indirecte. Deși în ultimul timp sursele istorice s-au mai completat cu materiale arheologice, cu date lingvistice, cartografice etc., controversele dintre concepțiile diferitor cercetători mai persistă în continuare. Nouă ne revine doar să sistematizăm principalele opinii și să le evidențiem pe acelea care prezintă contribuții noi.

Consacrând o monografie specială problemelor controversate ale întemeierii Țării Moldovei, cunoscutul istoric ieșean Ștefan S. Gorovei conchide că studierea problemei formării statului medieval în spațiul dintre Carpați, Dunăre și Nistru este o adevărată piatră de încercare pentru istoricii medievști. Marii maeștri ai istoriografiei noastre B. P. Hașdeu și D. Onciul au fost primii cercetători care au investigat din punct de vedere științific problema formării Țării Moldovei. Dar după cum menționează Șt. S. Gorovei, o mare parte dintre concluziile lor privind etapele constituirii Țării Moldovei nu și-au găsit confirmare în sursele istorice descoperite ulterior. Fiecare generație nouă de istorici a venit cu argumente și concepții care păreau plauzibile la perioada respectivă. În acest context A. D. Xenopol menționa încă în 1888 că "Fiecare timp oglindește în lucrările istorice ce le înfățișează cunoștința de atunci a poporului asupra trecutului său".

Pe măsura aprofundării cercetărilor și a reinterpretării unor surse istorice au rămas tot mai puține erori. Astăzi nu se mai insistă, ca acum câteva decenii, că apariției Țării Moldovei i-a precedat un cnezat cu centrul la Bârlad, că a fost o țară a *brodnicilor*, că Dragoș Vodă a "descălecat" Moldova cu populație adusă de el din Maramureș etc.

Concomitent sunt propuse concepții care revăd afirmațiile, considerate crestomatice, cum că *primul*

voievodat apărut în spațiul de la est de Carpați a fost cel din Valea râului Moldova cu centrul la Baia (*Civitas Moldaviae*). Unii istorici susțin o viziune, expusă încă de Gheorghe Brătianu, cum că un prim voievodat ar fi fost cel de la hotarul cu Galiția, din zona Siret-Suceava, ce includea spațiul geografic numit *Țara Șepeniților*. În favoarea acestei viziuni au fost aduse argumente documentare (Șt. Purice) și cartografice (Dragoș Moldovanu). Ei consideră că toate relatările izvoarelor străine despre o formațiune statală de la est de Carpați începând cu sec. al XIII-lea și până la mijlocul sec. al XIV-lea se referă anume la această formațiune, atestată pe hărțile medievale ca *Valahia Minor*. Printre aceste informații este menționată relatarea cronicarului italian Thomas Tuscus precum că în 1276-1277 regele Ottocar II al Boemiei nu a putut primi ajutor de la ruteni (*bruteni*) în lupta cu împăratul Rudolf de Habsburg, deoarece aceștia se aflau în conflict militar cu valahii (*blacii*) de la hotarul cnezatului. Cronicarul polonez Ian Dlugosz comunică peste o jumătate de secol că la 1326 aceeași *blaci*, împreună cu ruteni și lituanieni, au participat la o campanie militară poloneză împotriva markgrafului de Brandenburg. Ei, deci, aveau o organizație militară care putea să aparțină doar unui voievodat situat la hotarul cu cnezatul Halițian. Despre un voievod valah de peste pădure (se are în vedere de la răsărit de Carpați), „domn peste ceilalți” voievozi se vorbește încă în 1307 în Cronica rimată a lui Ottokar din Stria. Un cronicar polon de la începutul sec. al XVII-lea nota că “polonii, și prin urmare, de asemenea autorii din acest neam, numesc *Valachia* partea din această provincie (de la est de Carpați – n. n.) situată dincolo de marginea Podoliei, către Răsărit și către Miazănoapte, iar Moldova – partea situată de la hotarul Transilvaniei”.

De *Valahia Minor* cu centrul la Suceava este legată de unii istorici (D. Onciul, I. Minea, Gh. Brătianu, Șt. Purice ș. a.) și relatarea cronicarului polonez I. Dlugosz despre o luptă la Plonini între doi frați – voievozi locali – Petru și Ștefan, plasată de acest cronicar la anul 1359. Alți istorici (V. Spinei, P. Parasca) consideră că lupta s-a produs în Țara Moldovei. C. Rezachevici, bazându-se pe o cronică anonimă polonă de la începutul sec. al XVII-lea, consideră, de asemenea, că evenimentul s-a produs în Moldova, dar în anii 1367-1368. Examinarea argumentelor indicate de autori necesită un studiu aparte. În contextul prezentei comunicări este important de a menționa existența unei concepții istoriografice, care leagă evenimentul de voievodatul din nordul spațiului est-carpatic.

Astfel, în istoriografie se profilează clar viziunea că *primul* nucleu statal pe teritoriul de la est de Carpați a fost voievodatul din zona Siret-Suceava, cu centrul la Suceava. Se insistă că acest voievodat includea și spațiul geografic numit Țara Șepeniților, care n-a fost înglobat (cum consideră unii istorici) în componența Regatului Polon împreună cu cnezatul Halician (1349), deoarece acest teritoriu era tributar

tătarilor, iar polonezii au evitat să se confrunte cu aceștia.

Totuși, evenimentele care au urmat n-au permis ca *Valahia* nordică să devină un centru unificator al întregului spațiu de la est de Carpați. Acest rol i-a revenit formațiunii de pe râul Moldova cu centru la Baia (oraș numit de străini *Civitas Moldaviae*). La 1359 acest teritoriu se afla sub dominația Ungariei, fiind considerat oficial *Coronae Hungariae subiecta* (conform cronicarului maghiar Ioan de Târnave) și declarat de rege *terra nostra*. Interpolatorul cronicii lui Gr. Ureche – Misail Călugărul numea această formațiune – *căpitănie*. Sursele nu conțin informații când s-a instalat stăpânirea regelui maghiar (din dinastia angevină) asupra acestui teritoriu, nici dacă a existat în valea râului Moldova un voievodat anterior instalării dominației ungare. Istoricul P. Parasca, bazându-se pe narațiunea din cronică moldo-rusă de la începutul sec. al XVI-lea care spune că “descălecatul lui Dragoș Vodă” s-a produs în timpul domniei regelui maghiar Vladislav (Ladislau), consideră că este vorba de regele Vladislav Cumanul de la sfârșitul sec. al XIII-lea. Autorul începe astfel istoria Țării Moldovei ca voievodat din acea perioadă, atribuindu-i toate informațiile ce se referă la voievodatul din nordul spațiului de la est de Carpați. În viziunea lui Ovidiu Pecican, numele regelui Vladislav (Ladislau) a apărut în legendă în urma utilizării unor narațiuni maghiare despre o victorie (anacronică) a regelui Vladislav cel Sfânt asupra tătarilor.

Istoricul Ștefan S. Gorovei a propus de a restabili anul începutului domniei lui Dragoș pornind de la lista inclusă în cronicile slavo-moldovenești în care se indică câți ani a domnit fiecare voievod, până în anul 1400. După ce autorul a propus anumite rectificări paleografice, corectând acele greșeli posibile în indicarea anilor domniți de voievozi, care s-au strecurat în procesul copierilor repetate a acestor cronici. Drept urmare el consideră că Dragoș vodă și-a început domnia în anul 1347. Deoarece căpitănia lui Dragoș era stăpânită de Ungaria (unii istorici consideră că ea forma o *marcă* de apărare la hotarul cu tătarii și polonii), aristocrația locală tindea spre eliberare de sub dominația străină. În anul 1359, forțele de rezistență antiangevine din Moldova, profitând de faptul că regele era angajat în lupte peste Dunăre, au intentat o răscoală. Pentru reprimarea ei au fost trimise oști maghiare comandate de maramureșeanul Dragoș din Giulești (altul decât cel legendar). Un document unguresc din 1360 semnala că în acest an s-a produs “reașezarea țării noastre a Moldovei ...” (adică recucerirea ei), iar acest Dragoș “a reîntors ... pe mulți valahi răzvrățiți din calea credinței datorate”. În realitate însă lupta împotriva dominației regelui maghiar a continuat.

În fruntea mișcării se situează voievodul din Maramureș Bogdan, care se deplasează împreună cu adepții săi la est de Carpați și reușește să izgonească oastea ungară din Moldova. Posibil că în această

acțiune el a fost ajutat de tătari. În istoriografie încă se mai discută când a venit Bogdan la conducerea voievodatului (istoricii numesc datele 1359- 1362-1363). Cert rămâne că la 2 februarie 1365 regele Ungariei Ludovic I este nevoit să recunoască faptul că Țara Moldovei nu mai era stăpânită de el, devenind un „regat” (adică stat). Anul 1359 este considerat ca începutul mișcării de eliberare care a luat sfârșit în 1365.

Data 1359, când chipurile ar fi avut loc „întemeierea” Țării Moldovei a apărut în surse la mijlocul sec. al XV-lea, iar apoi, la încep. sec. al XVI-lea în cronicile slavo-moldovenești când în lupta pentru întărirea puterii centrale a statului și pentru ridicarea autorității dinastiei domnitoare a fost utilizată din pomelnice mănăstirești o listă a domnilor țării. Lista începea cu Dragoș vodă. Dar cronicarul l-a confundat pe Dragoș, care a reprimat răscoala din Moldova în anul 1359, cu Dragoș „întemeietorul” care în realitate a domnit cu mult înainte (pe la 1347 – după Ștefan S. Gorovei). Evenimentul real al venirii lui Bogdan din Maramureș a fost însă atribuit lui Dragoș. Astfel a apărut mitul istoric privind întemeierea Țării Moldovei. El era considerat incontestabil până ce istoricii au cercetat mai minuțios sursele ungare și poloneze.

Prima dată legenda despre „întemeierea” Țării Moldovei a fost înscrisă într-o cronică rusă, fiind adusă la Moscova din Moldova în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. În ea se vorbește despre o vânătoare de bouri, întreprinsă de Dragoș, un nobil *valah* (român) maramureșean, care la sfârșitul expediției se pomeni într-o țară nouă, chipurile nelocuită. El decide să se întoarcă aici ulterior împreună cu vasalii săi și să fondeze un nou stat. Vom menționa totuși că varianta cronicărească a legendei a fost influențată de narațiunile cronicilor maghiare, care scriau intenționat că până la *strămutarea* maramureșenilor peste munți teritoriul Moldovei era *pustiu* și doar prin efortul Coroanei maghiare el a fost populat. Legenda fusese preluată și de cronicarii moldoveni din sec. al XVII-lea. Un interpolator al cronicii lui Grigorie Ureche – Misail Călugărul – scria că cei care au urmărit bourul erau „feciori de domni din domniile de la Râm” (aluzie la originea romană a moldovenilor).

Dacă originea maramureșeană a lui Dragoș Vodă are doar un suport legendar (nu este exclus că el era o căpitanie locală), apoi venirea lui Bogdan I din Maramureș împreună cu adepții săi (care după unele estimări erau circa două mii de persoane), este atestată documentar. Conform diplomelor maramureșene, Bogdan era considerat „infidel” regelui maghiar încă din 1343. Alăturându-se mișcării din Moldova, îndreptate împotriva politicii de expansiune a regilor angevini, el reușește să desăvârșească organizarea statală a Moldovei, dobândind independența ei de Coroana maghiară către începutul anului 1365.

Dobândirea independenței Moldovei de Regatul

Ungar a ridicat prestigiul voievodatului în întreg spațiul de la răsărit de Carpați, plasându-l în fruntea mișcării de unificare statală a acestui teritoriu.

Prima etapă a unificării s-a produs prin contopirea voievodatului Moldovei cu cel al Valahiei de nord (*Valahia Minor*), situate la hotarul cu Galiția. Cercetătorii presupun că la baza unei alianțe a lui Bogdan I cu voievodul acestei *Valahii* s-ar fi aflat căsătoria Anei de la Siret, care aparținea familiei voievodale locale, cu fiul lui Bogdan – Lațcu. Ana ar fi primit ca zestre târgul Siret împreună cu un întins ocol de sate la sudul acestui târg. Această zonă s-a păstrat sub stăpânirea doamnei până la începutul secolului al XV-lea, ceea ce a prezentat „cea dintâi unificare de feude pe care o putem presupune în istoria Moldovei” (A. Sacerdoțeanu).

Procesul de unificare a Moldovei cu Valahia nordică s-a încheiat la începutul domniei lui Petru Mușatinul care, devenind domn al Moldovei în circumstanțe încă neelucidate, a pus stăpânire pe orașul Suceava – centrul de reședință al voievodatului nordic. Aici el construiește o cetate din piatră și își stabilește reședința sa principală. Pe teritoriul reunificat, inclusiv cel al Țării Șepenițului, el construiește principalele cetăți ale Țării Moldovei.

În anul 1387 Petru Mușatinul a depus omagiu de vasalitate regelui polon atât în numele său propriu, a „cetăților valahe” („valahie castra”) cât și a boierilor „pământeni ai Valahiei” („*terrigenaarum terre Valachie*”). Domnul Roman I, pe lângă calitatea de „voievod al Moldovei”, și-a atribuit în titulatură și cea de „moștenitor al Țării Volohe”.

Astfel, conform opiniei mai multor istorici, Țara Moldovei este concepută de poloni ca o „țară duplex”, constituită prin unirea Moldovei cu Valahia nordică. De aceea în relațiile cu domnul Moldovei ei insistau ca ambele părți ale țării să le accepte suzeranitatea. Doar în documentele interne domnul se intitula „singur stăpânitor al Țării Moldovei”.

În timpul domniei lui Petru Mușatinul (după unii autori și în perioada domniei lui Lațcu) se produce de asemenea o extindere a Țării Moldovei în direcția sudică și mai ales sud-estică. După retragerea tătarilor, o parte a spațiului de la răsărit de curbura Carpaților era sub stăpânirea Ungariei, care controla așa numitul *culuar unguresc* – drumul comercial ce lega Brașovul cu portul Chilia. În urma unor confruntări ale Țării Românești cu Ungaria s-a ajuns la un compromis: regele îi recunoștea lui Vlaicu-Vodă (1364-1377) stăpânirea asupra teritoriului respectiv, iar domnul muntean se obliga să reînnoiască brașovenilor privilegiul comercial. Drept urmare, Petru Mușatinul a inclus în componența Țării Moldovei doar teritoriile aflate în afara administrației muntenești. O unificare cvasi-totală a Moldovei s-a produs în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, care în urma unei înțelegeri cu Mircea cel Bătrân de delimitare a hotarelor, a căpătat noi teritorii din sudul Moldovei, inclusiv portul

Chilia și Basarabia – spațiul de la est de Dunăre din preajma acestui port, numit așa după numele dinastiei domnitoare a Țării Românești – cea a Basarabilor. Hotarele Moldovei cu Țara Românească au fost definitive în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, care a integrat zona dintre râurile Putna și Milcov, stăpânită până atunci de Muntenia.

Concomitent s-a produs și extinderea Țării Moldovei în partea de sud-est a spațiului pruto-nistrean. Aici în anii când Țara Moldovei și-a dobândit independența de Ungaria, domnea hanul Abadollah, care a bătut monedă proprie. El a fost urmat de emirul cu nume creștin – Dimitrie, care probabil avea sediul în orașelul medieval de la Costești, apoi de la Orheiul Vechi, apoi de emirul Kutlubuga, care și el bate monedă la 1369.

În perioada 1387-1391 extinderea Țării Moldovei în direcția sud-estică atinge limita Cetății Albe (Belgorod), ceea ce se soldează cu extinderea autorității domnului moldovean până la Marea Neagră, inclusiv în zona Nistrului de Jos.

Unii istorici au emis ipoteza că până la extinderea autorității lui Petru Mușatinul în partea de sud a spațiului de est de Carpați aici ar fi existat o formațiune statală, o altă *Valahie* (sudică), condusă de voievodul Costea (S. Papacostea). Dar această ipoteză la momentul actual nu-și găsește confirmare în sursele istorice. Denumirea de *Valahia Major* din sursele străine (inclusiv cartografice) a spațiului din sudul Moldovei se referă la stăpânirea muntenească din această zonă (D. Moldovanu), deoarece în izvoarele străine contemporane Muntenia figura sub această denumire.

În concluzie vom menționa că în istoriografia contemporană intervalul dintre anii 1359-1365 este evidențiat ca perioadă când Țara Moldovei și-a dobândit independența de Coroana maghiară, fapt ce i-a permis să devină *centrul statal unificator* la est de Carpați, incluzând în componența sa și formațiunile politice apărute până la această perioadă. Țara Moldovei a atins granițele sale istorice pe parcursul a mai bine de un secol de la întemeiere în vremea lui Ștefan cel Mare, când statul moldovenesc dobândește faimă europeană de *Poartă a Creștinătății*.

Bibliografie selectivă

– Brătianu, Gheorghe I., *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*. Ediție îngrijită de Valeria Răpeanu, Ed. Eminescu, București, 1988.

– Burac Constantin, *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 2002.

– Cantemir Dimitrie, *Descriptio antiqui et hodierni stotw Moldaviae (Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei)*. Ed. critică de Dan Slușanschi, vol. I, București, 2006; vol. II. Studiu introductiv, notă asupra ediției și note de

Valentina și Andrei Eșanu, Traducere din limba latină și indici de Dan Slușanschi, București, 2007.

– *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1988.

– Cihodaru Constantin, *Constituirea statului feudal moldovenesc și lupta pentru realizarea independenței lui // Studii și cercetări științifice, Istorie, Iași, 1960, p. 61-81.*

– *Dinastia cantemireștilor*. Secolele XVII-XVIII. Coordonator și redactor științific acad. Andrei Eșanu. Știința, Chișinău, 2008.

– Gorovei Ștefan S., *Întemeierea Moldovei*. Probleme controversate. Iași, 1997.

– Grigoraș Nicolae, *Țara românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ștefan cel Mare (1359-1457)*, Iași, 1978.

– Hașdeu B. P. *Istoria critică a românilor din ambele Dacii în secolul XIV*, I, București, 1973.

– Iorga Nicolae, *Studii asupra Evului Mediu românesc* (Ed. Șerban Papacostea) București, 1984.

– Matei Mircea D., Andronic Al., *Cetatea de scaun a Sucevei*, București 1965.

– Minea Ion, *Informațiile românești ale cronicii lui Ian Dlugosz*, Iași, 1936.

– Nistor Ion, *Istoria Bucovinei*, București, 1991.

– Parasca Pavel, *Politica externă și relațiile internaționale ale Țărilor Române în epoca medievală*, Chișinău, 2005.

– Pecican Ovidiu, *Realități imaginate și ficțiuni adevărate în evul mediu românesc*. Studii despre imaginarul medieval Cluj-Napoca, 2002.

– Onciul D., *Opere complete* (Ed. A. Sacerdoțeanu) I, București, 1946.

– Panaitescu P. P., *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale țărilor române // Studii, revistă de istorie, IX, 1956, nr. 4.*

– Papacostea Șerban, *Geneza statului în evul mediu românesc*. Studii critice, Cluj, 1988.

– Purici Ștefan, *Problema hotarelor meridionale ale statului halician // Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat* (coord. V. Spinei), Iași, 1997.

– Rezachevici Constantin. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324–1881. I. Secolele XIV–XVI*. Ed. Enciclopedică, București, 2001.

– Spinei Victor. *Moldova în secolele XI-XIV*, Chișinău, 1994.

– Idem. *Universa Valachica*. Români în contextul politic internațional la începutul mileniului al II-lea, Chișinău, 2006.

– *Stat, societate, națiune*. Interpretări istorice, Cluj-Napoca, 1982.

– Ștefănescu Șt., *Întemeierea Moldovei în istoriografia românească // Studii, revistă de istorie, 12, 1959. nr. 6, p. 35-54.*

– *Tezaurul toponimic al României*. Moldova, Vol. I, partea a 4-a. Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789) de Dragoș Moldovanu, Iași, 2005.

– Xenopol A. D., *Întemeierea țărilor române // Revista pentru istorie, arheologie și filologie, 1885, nr. 5, p. 1-28, 285-309.*